اربعین است و دل ما همه در کرب و بلاست این حسین(ع) است که یادش سبب عشق خداست

مروری بر جایگاه والای اربعین در تبیین آموزه‌های نهضت عاشورا و بررسی ۱۶ محور اصلی در زیارت مخصوص این روز در گفت‌وگو با حجت‌الاسلام محمد رضایی تهرانی

جواد نوائیان رودسری – اربعین یک فرصت ویژه است برای بازخوانی پیام بزرگ نهضت عاشورا، یک زمان استثنایی برای تجدید عهد با سرور آزادگان جهان. اربعین محل تلاقی شور و شعور است و زائران حسین(ع)، از دور یا نزدیک، هم از اقیانوس معرفت او سیراب می‌شوند و هم، در چشمه زلال شور او، غسل شهادت می‌کنند و عهد می‌بندند که در راه حق، از بذل جان دریغ نکنند. یکی از مهم‌ترین اعمال روز اربعین، قرائت زیارت مخصوص این روز است که از وجود مقدس پیشوای ششم، امام صادق(ع) نقل شده. در گفت‌وگو با حجت‌الاسلام محمد رضایی تهرانی، کارشناس مذهبی، به بررسی زوایای گوناگون و محورهای اساسی این سند بسیار مهم پرداخته‌ایم. حجت‌الاسلام رضایی تهرانی در این مصاحبه، ضمن اشاره به اهمیت اربعین در فهم صحیح آموزه‌های نهضت حسینی، به ۱۶ محور مهمی که در زیارتنامه اربعین وجود دارد، اشاره می‌کند. آن‌چه در پی می‌آید، مشروح این گفت‌وگوست که برای روانی و انسجام مطلب، پرسش‌های آن حذف شده است.

■ **اربعین، زمان تثبیت عقلانیت توحیدی**

رویداد اربعین حسینی، بیش از آن که برای ما یک فضای احساسی و عاطفی را رقم بزند، به دنبال ایجاد و تثبیت عقلانیت توحیدی در ماست؛ این که همه مخاطبان خودش را در مسیر حرکت واقعی قرار می‌دهد و به واقع، مسیری را که در حال طی کردن آن هستیم، اصلاح می‌کند. نهضت امام حسین(ع) آغاز شد تا همین مسیر را اصلاح کند؛ آن حضرت در ابتدای نهضت فرمود: «إِنّی لَمْ أَخْرُجْ أَشِراً وَ لا بَطِراً وَ لا مُفْسِداً وَ لا ظالِماً، إِنَّما خَرَجْتُ لِطَلَبِ الإِصلاحِ فی أُمَّةِ جَدّی»، من قیام کردم که امت جدّم را اصلاح کنم. توجه داشته باشید که ارزش جان امام(ع) خیلی بالاست و به تعبیر امام هادی(ع)، همه امّت باید فریاد بزنند که «بِأَبی أَنْتَ وَ أُمّی وَ نَفْسی»، همه فدای تو! این چه اتفاق هولناکی است که در جامعه رخ داده و امام(ع) باید جانش را برای دفع خطر هزینه کند و جانش را بدهد تا بتواند فساد را از بین ببرد؟ خطری هولناک راه امام(ع) را تهدید می‌کند؛ جامعه در فسادی فراگیر فرورفته است. امت پیامبر اکرم(ص)، گرفتار نوعی بت‌پرستی مدرن شده‌اند؛ پیروی از ولی خدا و معصوم(ع) را رها کرده و وفرزند برگزیده‌توست. ادامه این فراز، مجموعه گسترده‌ای از صفات امام حسین(ع) را برای شما آشکار می‌کند که آن وجود مقدس در برگیرنده آن‌هاست.

محور سوم – نهضت‌شناسی (اجرای نهضت): نهضت امام حسین(ع) چگونه و با چه مشخصاتی آغاز شد و امام(ع) چگونه این مسیر را طی فرمود؟ می‌خوانیم: «فَأَعْذَرَ فِی الدُّعاءِ، وَمَنَحَ النُّصْحَ»؛ آن حضرت در مسیر قیام، چنان همه جوانب را در نظر گرفت که عذری برای کسی باقی نماند. او تا آخرین حدّ ممکن برای اتمام حجّت تلاش کرد. یعنی امام حسین(ع) در مسیر اجرایی نهضت، تا آخرین لحظه حیات، جهادتبیین را ترک نکرد و روشنگری را کنار نگذاشت.

محور چهارم – نهضت‌شناسی (اهداف نهضت): در متن زیارت اربعین، به وضوح با هدف اصلی قیام اباعبدا...(ع) آشنا می‌شویم. می‌فرماید: «وَبَذَلَ مُهْجَتَهُ فِیکَ لِیَسْتَنْقِذَ عِبادَکَ مِنَ الْجَهالَةِ، وَحَیْرَةِ الضَّلالَةِ»؛ امام حسین(ع) جانش را نثار کرد تا مردم، از جهالت و سرگردانی نجات پیدا کنند و راه را از بیراهه تشخیص دهند.

محور پنجم – دشمن‌شناسی: زیارت اربعین، در باب دشمن‌شناسی، اشارات بسیار مهمی دارد؛ در فرازهای مختلف به این موضوع بسیار مهم پرداخته شده است. در یکی از این فرازها می‌خوانیم: «وَقَدْ تَوازَرَ عَلَیْهِ مَنْ غَرَّتْهُ الدُّنْیا، وَباعَ حَظَّهُ بِالْأَرْذَلِ الْأَدْنی، وَشَری آخِرَتَهُ بِالثَّمَنِ الْأَوْکَسِ... وَأَطاعَ مِنْ عِبادِکَ أَهْلَ الشِّقاقِ وَالنِّفاقِ»، کسانی در برابر حق ایستادند و با آن دشمنی ورزیدند که فریب دنیا را خورده و خودشان را به هوای نفس فروخته بودند؛ این‌ها از نشانه‌های دشمنان راه خداست.

محور ششم – مقاومت تا آخرین لحظه: این که باید تا کی و کجا ایستادگی و در برابر تحریم و تهدید مقاومت کنیم، موضوع مهمی است. امام صادق(ع) درباره میزان مقاومت امام حسین(ع) در برابر تحریم و تهدید می‌فرماید: «فَجاهَدَهُمْ فِیکَ صابِراً مُحْتَسِباً حَتّی سُفِکَ فِی طاعَتِکَ دَمُهُ»؛ امام حسین(ع) تا آخرین قطره خونش مقاومت کرد و تن به ذلّت تسلیم نداد.

محور هفتم – رهبری قیام: این که رهبری قیام باید چگونه باشد؟ چه ویژگی‌هایی داشته باشد و مواضع و دیدگاه‌هایش چگونه تنظیم و ارائه شود هم، اهمیت زیادی دارد. در زیارت اربعین، شما هم رهبر را می‌شناسید و هم مواضعش را یک به یک در می‌یابید و به آن شهادت می‌دهید. مثلاً در یکی از فرازها می‌خوانید: «أَشْهَدُ أَنَّکَ أَمینُ اللهِ وَابْنُ أَمینِهِ، عِشْتَ سَعیداً، وَمَضَیْتَ حَمیداً، وَمُتَّ فَقیداً، مَظْلُوماً شَهیداً».

محور هشتم – ثمره نهضت الهی: امام صادق(ع) می‌فرماید: «أَشْهَدُ أَنَّ اللهَ مُنْجِزٌ ما وَعَدَکَ، وَمُهْلِکٌ مَنْ خَذَلَکَ، وَمُعَذِّبٌ مَنْ قَتَلَکَ»؛ گواهی می‌دهم که خداوند به وعده‌اش درباره تو عمل کرد، کسانی را که یاری‌ات نکردند نابود فرمود و قاتلان تو را دچار عذاب کرد. ثمره نهضتی که برای خدا باشد همین است، این که قطعاً پیروزی با توست، هر چند که سرت را بالای نیزه ببرند و استخوان‌هایت را زیر سُم اسبان خُرد کنند.

محور نُهم – معرفی مدار حرکت: در زیارت اربعین می‌خوانیم: «وَأَشْهَدُ أَنَّکَ وَفَیْتَ بِعَهْدِ اللهِ، وَجاهَدْتَ فِی سَبیلِهِ»، شهادت می‌دهم که تو بر عهدت با پروردگار وفادار بودی و در راه او جهاد کردی؛ هر کس که می‌خواهد مانند حسین(ع) باشد، باید بر مدار عهد الهی وارد صحنه شود و البته مطمئن باشد که در چنین حالتی، قطعاً پیروزی با اوست.

محور دَهُم – برائت از دشمنان: انسان نمی‌تواند هم در جبهه حق باشد و هم در جبهه باطل؛ این نفاق است، یک تضاد رفتاری است. از این رو می‌بینید که در زیارت اربعین، بعد از مقدمات و شناخت‌های گوناگون، بلافاصله می‌خوانیم: «فَلَعَنَ اللهُ مَنْ قَتَلَکَ، وَلَعَنَ اللهُ مَنْ ظَلَمَکَ، وَلَعَنَ اللهُ أُمَّةً سَمِعَتْ بِذلِکَ فَرَضِیَتْ بِهِ»؛ سه گروه لعن می‌شوند و باید از آن‌ها برائت جُست؛ کسانی که امام(ع) را به شهادت رساندند، افرادی که به آن حضرت ظلم کردند و گروهی که به این جنایت بزرگ، یعنی به شهادت رسیدن امام حق، راضی بودند.

محور یازدهم – تجدید بیعت: «اللّهُمَّ إِنّی أُشْهِدُکَ أَنّی وَلِیٌّ لِمَنْ والاهُ، وَعَدُوٌّ لِمَنْ عاداهُ»، خدایا شهادت می‌دهم که من با دوستان حسین(ع) دوست هستم و با دشمنان او، دشمن. یعنی که من، فقط زائر آن حضرت نیستم، آمده‌ام برای تجدید بیعت. با قرائت این جملات، شما در اربعین حسینی، با سیدالشهدا(ع) بیعت می‌کنید و راه او را برتر از هر راه دیگر می‌دانید و این، چیزی فراتر از زیارت است و باید به آن بیعت گفت.

محور دوازدهم – اعلام سابقه رهبری: در متن زیارت اربعین می‌خوانیم: «أَشْهَدُ أَنَّکَ کُنْتَ نُوراً فِی الْأَصْلابِ الشّامِخَةِ»؛ اقرار می‌کنیم به این که رهبری امام حسین(ع) در این قیام، یک رهبری الهی است، منسوب به خداست و رهبری این قیام، صبغه خدایی دارد.

محور سیزدهم – توجه به جریان امام‌شناسی: مطابق محتوای زیارت اربعین، امام حسین(ع) یک استثنا نیست بلکه متعلق به جریان خاصی است که از بعثت و غدیر شروع می‌شود و تا ظهور امام عصر(عج) ادامه دارد: «أَشْهَدُ أَنَّکَ مِنْ دَعائِمِ الدِّینِ، وَأَرْکانِ الْمُسْلِمینَ».

محور چهاردهم – ویژگی‌های خاص: امام حسین(ع) صاحب ویژگی‌های مهمی است که باعث می‌شود امام برحق باشد؛ می‌فرماید: «أَشْهَدُ أَنَّکَ الْإِمامُ الْبَرُّ التَّقِیُّ الرَّضِیُّ الزَّکِیُّ الْهادِی الْمَهْدِیُّ» و برای آن حضرت، شش ویژگی خاص برمی‌شمرد که هر کدام به صورت مجزا، قابل مطالعه و بررسی است.

محور پانزدهم – استمرار امامت خاص: می‌فرماید: «أَشْهَدُ أَنَّ الْأَئِمَّةَ مِنْ وُلْدِکَ کَلِمَةُ التَّقْوی وَأَعْلامُ الْهُدی وَالْعُرْوَةُ الْوُثْقی وَالْحُجَّةُ عَلی أَهْلِ الدُّنْیا»؛ شهادت می‌دهم که تو یکی از پرچمداران راه حق هستی و پس از تو، امامانی که از نسل تو خواهند بود، اساس تقوا، نشانه هدایت و حجّت اهل دنیا هستند. یعنی این حرکت از طریق فرزندان تو و استمرار امامت خاص، تداوم پیدا می‌کند تا به نتیجه نهایی برسد.

محور شانزدهم – بیعت نهایی: ما در زیارت اربعین، یک تجدید بیعت داریم که مربوط است به همراهی با امام(ع) در پذیرش حق و باطل، اما یک بیعت نهایی هم داریم که بر اساس آن، اقرار می‌کنیم توفیق حرکت توحیدی عالم، به دست شما اهل بیت(ع) است؛ این که تمام پیروزی‌ها، به خواست پروردگار، به شما باز می‌گردد. می‌خوانیم: «أَشْهَدُ أَنّی بِکُمْ مُؤْمِنٌ، وَبِإِیابِکُمْ مُوقِنٌ، بِشَرائِعِ دینی، وَخَواتیمِ عَمَلی، وَقَلْبی لِقَلْبِکُمْ سِلْمٌ»

■ **زیارت اربعین و ۱۶ محور آن**

امام حسن عسکری(ع)، در روایتی مشهور، شرط ایمان را در پنج محور مشخص کرده که یکی از آن‌ها «زیارة الاربعین» است؛ البته منظور از زیارت اربعین، فقط حضور در کربلا و برنامه‌های ارزشمندی مانند پیاده‌روی اربعین نیست؛ همه این‌ها شکوه و جایگاه خودش را دارد، اما اصل زیارت اربعین، ارتباط برقرار کردن با سیدالشهدا(ع) و پیام قیام جاودانه اوست. به همین دلیل، ما نباید خودمان را به گفتن «السلام علیک یا اباعبدا...(ع)» و خواندن زیارات معروف، محدود کنیم و به این‌ها قانع باشیم. نگاهی به زیارت اربعین که میراث وجود مقدس امام صادق(ع) برای ماست، نشان می‌دهد که آن حضرت در پی تبیین فرهنگ عاشوراست. از همه عزیزان و عاشقان اباعبدا...(ع) تمنّا دارم که فقط به خواندن زیارت اربعین اکتفا نکنند و به دنبال مطالعه و درک معنای بلند این زیارتنامه مهم و پر از پیام و آگاهی باشند. در این زیارتنامه، امام صادق(ع) به محورهای متعددی توجه کرده‌است که من در این جا به ۱۶ محور مهم اشاره می‌کنم و از همه خوانندگان روزنامه خراسان می‌خواهم که با دقت بیشتر، به شناخت این محورها در متن زیارتنامه بپردازند.

محور نخست - سلام و عرض ادب به محضر سیدالشهدا(ع): زیارت با عرض ارادت و سلام به پیشگاه مقدس امام حسین(ع) آغاز می‌شود؛ می‌فرماید: «السَّلامُ عَلی وَلِیِّ اللهِ وَحَبیبِهِ»، این سلام کردن، هم اعلام شناخت مخاطب راجع به آن وجود مقدس است و هم، افتتاح باب معرفت که با سلام، برکت بیشتری می‌یابد.